

Anna Grzesiuk, Danuta Ziendańska (Lublin)

UWAGI O KONCEPCJI "SŁOWNIKA MINIMUM JĘZYKA POLSKIEGO"

W naszym kraju od wielu lat przygotowuje się cudzoziemców do podjęcia studiów w polskich uczelniach. Powstało dużo podręczników, wyborów tekstów i ćwiczeń, jednak prezentowany w nich materiał leksykalny jest dość przypadkowy. Również dobór słownictwa wprowadzanego na lektoratach języka polskiego opiera się w poważnym stopniu na intuicji prowadzącego. Nasza leksykografia nie dopracowała się dotychczas słownika podstawowego, który byłby zbudowany na podstawie naukowych metod doboru haseł. Istnieją jedynie słowniki powstałe w wyniku intuicyjnego wyboru spośród haseł słownika W. Doroszewskiego.

Wychodząc naprzeciw zapotrzebowaniu, zespół pod kierunkiem doc. dr hab. Stanisława Grabiаса w 1981 r. podjął się przygotowania "Słownika minimum języka polskiego" przeznaczonego dla cudzoziemców. Wymagało to rozwiązywania skomplikowanych problemów teoretycznych, a także ogromnego wysiłku natury technicznej.

Zbieranie materiału zostało podporządkowane celom, jakim ma służyć nasz słownik. Jak już zostało wcześniej zasygnalizowane, przeznaczony jest on przede wszystkim dla obcokrajowców przygotowujących się do studiów w Polsce. Ma zatem zawierać zasób słownictwa umożliwiający porozumiewanie się w różnych sytuacjach. Z drugiej zaś strony, pragniemy, aby posługiwali się nim również lektorzy w procesie nauczania. W ten sposób słownik wyznaczałby zakres materiału leksykalnego wprowadzanego na zajęciach, stanowiąc ważną pomoc dydaktyczną. W

dalszych planach mamy ponadto przygotowanie podręczników opartych na leksyce zawartej w słowniku.

Opracowując koncepcję słownika przyjęliśmy założenie, że częstość użycia wyrazu nie może jednoznacznie decydować o jego zaliczeniu do podstawowego zasobu słownictwa. Konsekwencją tego faktu było przyjęcie, obok frekwencyjnego, innych kryteriów: sytuacyjnego, semantycznego, społecznego i pragmatycznego. Kryterium ilościowe zastosowaliśmy przy zbieraniu materiału, rozpisując listy frekwencyjne dla pisanej odmiany języka polskiego opracowane przez I. Kurcz, A. Lewickiego, J. Sambor, J. Woronczaka¹ oraz listy frekwencyjne dla polszczyzny potocznej sporządzone przez Z. Cygał-Krupową².

Wykorzystując kryterium sytuacyjne, rozpisano typowe sytuacje zawarte w dwunastu podręcznikach do nauczania języków obcych, poklasyfikowano je, zebrano do nich materiał leksykalny metodą ankietową wśród studentów polonistyki i pedagogiki. Polecenie ankietowe brzmiało: "Podaj wyrazy, za pomocą których w sposób najprostszy opisałbyś następującą sytuację". Przebadano w ten sposób 120 osób i uzyskano około 20 tys. zapisów.

Kryterium społeczne i pragmatyczne pozwoliło na wyodrębnienie słownictwa i formuł pragmatycznych służących nawiązywaniu i zrywaniu kontaktów w głównych środowiskach społecznych oraz leksyki niezbędnej do komunikowania oraz wyrażania emocji i wolicji. Rozpisano w tym celu rozmówki polsko-obcojęzyczne (polsko-rosyjskie, polsko-niemieckie, polsko-bułgarskie), a także wybrano formuły grzecznościowe z różnego typu opracowań.

Powstał w ten sposób ogromny zbiór zapisów hasłowych, który został uporządkowany i ułożony alfabetycznie. Materiał zawierał zatem słownictwo z list frekwencyjnych oraz leksykę zebraną według kryterium sytuacyjnego. Oprócz tego, rozpisano

¹ I. Kurcz, A. Lewicki, J. Sambor, J. Woronczak, Słownictwo współczesnego języka polskiego. Listy frekwencyjne, t. I-V, Warszawa 1974-1977.

² Z. Cygał-Krupa, Słownictwo tematyczne języka polskiego. Zbiór wyrazów w układzie rangowym, alfabetycznym i tematycznym, Kraków 1986.

"Słownik podstawowy języka polskiego dla cudzoziemców" B Bartnickiej i R. Sinielnikoff³.

Początkowo selekcja materiału polegała na wyodrębnieniu związków frazeologicznych według następujących zasad:

- 1) wyrażenia, których ośrodkiem jest jeden rzeczownik, dołączono do odpowiedniego hasła rzeczownikowego;
- 2) wyrażenia, których ośrodkiem są dwa rzeczowniki, umieszczono w artykułach hasłowych obu rzeczowników;
- 3) frazy zawierające rzeczownik i nieosobową formę czasownika sprowadzono do wyrażen;

4) według założeń kryterium semantycznego, sytuacja mogła decydować o umieszczeniu wyrażenia lub związku frazeologicznego w artykule hasłowym specyficznym dla danej sytuacji.

Następny etap pracy polegał na wyłączeniu ze zbioru haseł leksemów o najniższej frekwencji w całym materiale (frekwencja 1 i 2).

Z kolei stwierdziliśmy, że pewna część wyrazów znalazła się we wszystkich podstawowych źródłach, za które uznaliśmy listy frekwencyjne (Kurcz, Lewickiego, Sambor i Woronczaka oraz Cygał-Krupowej), a także sytuacje oraz słownik Bartnickiej i Sinielnikoff. Wyrazy te zostały od razu włączone do minimalnego zasobu leksyki.

Pozostałe hasła poddano wnikliwej analizie uwzględniającej przyjęte kryteria. W ten sposób został ustalony indeks haseł naszego słownika zawierający 2700 wyrazów.

Dla każdego leksemu przygotowano tzw. fiszkę zbiorczą, na której znalazły się dokładne informacje źródłowe, tj. frekwencja w poszczególnych stylach języka polskiego (według ustaleń Kurcz, Lewickiego, Sambor, Woronczaka), częstotliwość oraz przynależność do kręgu tematycznego (według Cygał-Krupowej) i frekwencję w poszczególnych sytuacjach.

Jednocześnie opracowujemy koncepcję artykułu hasłowego. Praca redakcyjna będzie polegała na ustaleniu postaci hasła, typów znaczeń, kwalifikatorów gramatycznych, frekwencyjnych, pragmatycznych. Każde hasło będzie zawierać synonimy, antoni-

³ B. Bartnicka, R. Sinielnikoff, Słownik podstawowy języka polskiego dla cudzoziemców, Warszawa 1978.

my, wyrazy pozostające w relacji hiponimii. Naszym celem jest bowiem dostarczenie korzystającym ze słownika jak największej liczby informacji, aby umożliwić im swobodne używanie danego wyrazu, poprawne pod względem gramatycznym i semantycznym włączanie go do kontekstu. Niezbędne jest także ustalenie sposobów opracowania związków frazeologicznych. Jest również możliwe, że hasła będą tłumaczone na języki obce. Kwestia ta pozostaje jeszcze otwarta.

Planujemy, że hasła ułożone będą w porządku alfabetycznym, a oprócz tego, w układzie tematycznym opartym na koncepcji pól semantycznych. Realizując to zamierzenie, ujęliśmy materiał leksykalny w pola semantyczne. Centralne miejsce w przyjętym przez nas układzie zajmuje człowiek, jego cechy i czynności fizyczne oraz psychiczne. Dalsze pola obrazują relację: człowiek - świat zewnętrzny, a więc życie rodzinne i zawodowe, stosunki międzyludzkie, oświatę i kulturę, ochronę zdrowia, usługi oraz sport i rekreację. Słownictwo kolejnych pól przedstawia otoczenie człowieka: miasto, wieś i przyrodę, określa także kategorie czasu i przestrzeni.

Obecnie nasze prace nad słownikiem znajdują się na przygotowawczym etapie. Ustalony został materiał leksykalny oraz koncepcja układu całości. Pozostał etap najważniejszy - redagowanie haseł.